

STUDIUM

Claus
Arnold

Malé dějiny
katolického
modernismu

Vyšehrad 2014

Kniha vychází
v roce 80. výročí založení
nakladatelství Vyšehrad
|1934–2014|

© Verlag Herder, Freiburg im Breisgau, 2007
Translation © Helena Medková, 2014

ISBN 978-80-7429-282-8

OBSAH

Předmluva k německému vydání	9
Předmluva k českému vydání	10
1 „MODERNISMUS“ – MINOVÉ POLE V DĚJINÁCH KATOLICKÉ TEOLOGIE	17
1.1 Vývoj pojmu	18
1.2 Rekonstruovat „modernismus“ – anebo krizi modernismu?	22
2 REFORMNÍ KATOLICISMUS A AMERIKANISMUS	26
2.1 Herman Schell – „ideální“ teolog	26
2.2 Témata a hlavní představitelé reformního katolicismu	28
2.3 Amerikanismus aneb teologie v dobách dělových člunů	35
2.4 Reakce oficiální církve na amerikanismus	38
2.5 Zákaz Schellových děl (1898/1899)	39
2.6 Rottenburský biskup Paul Wilhelm von Keppler – odpůrce reformního katolicismu	43
Exkurz: Nacionalizované teologie a mezinárodní katolické vědecké kongresy	46
<i>Kongresy</i>	50
<i>Fribourský kongres v roce 1897</i>	52
<i>Pátý kongres v Mnichově roku 1900 a konec kongresů</i>	55
<i>Shrnutí</i>	58
3 ALFRED LOISY – HISTORICKÁ KRITIKA A OBHAJOBA CÍRKVE	59
3.1 „Křesťanská věda“	60
3.2 Nová apologetika	64
3.3 Evangelium a církev	66
3.4 Historik náboženství	71

4	TEOLOGIE A NÁBOŽENSKÁ ZKUŠENOST	73
4.1	George Tyrrell	73
4.2	Zájem o svatost	79
	<i>Henri Bremond</i>	80
	<i>Friedrich von Hügel a „hlubší a svobodnější katolická věc“</i>	83
4.3	Friedrich von Hügel a polarizace „modernismu“ po encyklice „Pascendi“	85
5	ANTIMODERNISMUS	
	A UČITELSKÝ ÚŘAD CÍRKVE	88
5.1	Svaté oficium a dekret „Lamentabili“ (1903–1907)	88
	<i>Vznik „syllabu“ – oficiálního indexu</i>	90
	<i>Interní diskuse</i>	91
	<i>Zmírnění obsahu</i>	98
	<i>„Lamentabili“ – antimodernistický dokument?</i>	99
5.2	Encyklika Pia X. „Pascendi dominici gregis“ (1907)	101
	<i>Pius X. jako antimodernista</i>	102
	<i>Albert Maria Weiß – iniciátor encykliky „Pascendi“</i>	103
	<i>Weiß – vynálezce totální hereze modernismu</i>	105
	<i>Joseph Lémius – duchovní otec naučné části „Pascendi“</i>	108
	<i>Kardinál Vives y Tuto a disciplinární část „Pascendi“</i>	110
	<i>Kardinál státní sekretář Merry del Val a moderní mediální práce</i>	112
5.3	Antimodernistická přísaha	112
5.4	Recepce „Pascendi“ a „Sacrorum Antistitum“	114
5.5	Integralismus	117
	<i>Umberto Benigni a „Sodalitium Pianum“</i>	118
	<i>Pius X. a Action française</i>	122
5.6	Shrnutí: učitelský úřad a antimodernismus	124
6	CO BYLO DÁL	126
6.1	Důsledky antimodernismu a „modernismu“	126
6.2	Dozvuky modernistické krize za nacionálního socialismu?	128

<i>Tübingenský dogmatik Karl Adam</i>	129
<i>Karl Adam a Rýnský reformní kruh</i>	132
<i>Ultramontánní antiliberalismus a postmodernistický kulturní pesimismus církevních historiků</i>	135
<i>Spřízněnost antimodernismu s nacionálním socialismem?</i>	138
<i>Pomsta za antimodernismus</i>	139
<i>Shrnutí</i>	140
Chronologický přehled: krize modernismu (1893–1914) . . .	141
Výběr literatury	144
Rejstřík osob	156

PŘEDMLUVA K NĚMECKÉMU VYDÁNÍ

V létě 2007 tomu bude sto let, co vyšel dekret římské inkvizice „Lamentabili sane exitu“ a vzápětí encyklika papeže Pia X. „Pascendi dominici gregis“. To je dostatečný důvod sepsat „malé dějiny“ tehdejšího sporu o „modernismus“ a antimodernismus. Vzhledem k tematickému i čistě jen zeměpisnému rozsahu této evropsko-severoamerické intelektuální krize katolicismu je logické, že nemá-li být takové krátké shrnutí pouhým výčtem jmen a chronologií událostí, musí se zaměřit na její podstatné body. Následující kapitoly si tedy nečiní nárok na úplnost; chtějí ovšem poskytnout informativní přehled a zároveň výběrem klíčových otázek umožnit hlubší pohled na toto složité historicko-teologické téma. Na základě nově přístupných římských dokumentů může dnes být oficiální církevní antimodernismus popsán stejně důkladně jako jím pranýřovaný „modernismus“; tady jsem mohl navázat na vlastní přípravné práce z poslední doby.

Upřímně děkuji panu Dr. Bruno Steinerovi z nakladatelství Herder, od něhož vyšel popud k napsání těchto „Malých dějin“, dále své spolupracovnici paní Beate Müllerové M.A. a panu Gregoru Klapczynskému, diplomovanému teologovi z Münsteru, za kritické pročtení textu, jakož i paní Deborah Ullrichové a panu Martinu Belzovi za pomoc při vyhledávání literatury a sestavení rejstříku.

Frankfurt nad Mohanem, březen 2007

Claus Arnold

Modernismus a jeho historiografie

V této publikaci frankfurtského historika Clause Arnolda se českému čtenáři konečně dostává do rukou přehledná práce k fenoménu katolického modernismu, souhrnně reflektující poznatky, k nimž historici dospěli od šedesátých let 20. století – tehdy totiž bylo poprvé možno zabývat se tímto tématem bez předpojatosti a ideologické optiky, mimo jiné díky postupnému zpřístupňování archivních pramenů. Kniha, vydaná v roce 2007 ke stému výročí klíčových antimodernistických papežských dokumentů, dekretu *Lamentabili* a encykliky *Pascendi*, nabízí zralou reflexi a syntézu dosavadního bádání obohacenou o výsledky autorových novátorských výzkumů v archivu dnešní Kongregace pro nauku víry.

V západní Evropě a Spojených státech se díky pracím historiků jako Thomas Michael Looome podařilo zařadit modernismus do širšího kontextu vývoje katolické církve v 19.–20. století; autoři jako Lorenzo Bedeschi a Émile Poulat popsali důležité momenty a okolnosti, zkorigovali mnoho klišé a stereotypů, spojovaných s osobnostmi obviněnými z modernismu, a badatelské obci zpřístupnili cenné edice pramenů. Specifické reformního katolicismu v německé oblasti se věnovali četní odborníci, z nichž k nejvýznamnějším patří pravděpodobně Otto Weiß a nyní právě Claus Arnold. Na základě mnoha dalších vědeckých prací z posledních čtyřiceti let mohli historici v jubilejním roce 2007 ukázat konečně nový obraz událostí spojených s modernistickou krizí let 1903 až 1914 a jejími následky.

Zatímco apologeticky laděné oficiální církevní dějepisectví až do šedesátých let minulého století oslavovalo papeže sv. Pia X. a skupinu kardinálů a prelátů okolo něj jako slavné vítěze nad scestným modernismem, současní významní církevní historici¹ se kloní k názoru, že větší škody způsobily církvi právě antimoder-

nistické štvance a netvůrčí atmosféra strachu a hysterie, kterou integristé nastolili v církvi na čtyřicet let. Přitom zdaleka nejde jen o mínění církevních historiků (byť autoři jako dominikán Guy Bedouelle jsou zcela mimo podezření z laciného revizionismu), také nejvyšší církevní představitelé uznávají neoprávněnost řady tehdejších disciplinárních opatření.² K nim patří i papež Jan Pavel II., který vyjádřil politování nad zbytečnými, předčasnými a nešťastnými mocenskými zásahy církevních autorit do sice závažných, nicméně odborných teologických, exegetických a historických otázek.³ Určitým završením proměny postoje k dějinám modernistické krize se pak stalo blahoslavení a svatořečení kněží obviňovaných ve své době z modernismu, jako byli marista Jerzy Matulaitis-Matulewicz (1987) či profesor Angelo Roncalli, pozdější papež Jan XXIII. (2014)

Claus Arnold se ve své práci zabývá důležitými rysy všech typů modernismu, včetně modernismu politického, sociálního a částečně dokonce i literárního. Formou životopisných medailonů seznamuje čtenáře s životními příběhy osobností, které hrály v modernistické, resp. antimodernistické krizi zásadní roli. Protože měl jako jeden z prvních přístup do archivu Posvátné kongregace Svatého officia,⁴ jehož fondy z období do roku 1922 byly relativně nedávno otevřeny, mohl studovat problematiku modernistické krize optikou dvou důležitých římských úřadů (kromě Kongregace pro nauku víry také Kongregace pro index⁵). Samotné bádání v archivních fondech nebylo jednoduché, ale Arnold dokázal objevit a ostatním historikům zpřístupnit

¹ Otto Weiß, *Katolický modernismus* (Pojem – sebeidentifikace – podoby – důsledky), Salve 2007, roč. 17, č. 3, 9–37; Guy Bedouelle, *L'Histoire de l'Eglise*, Luxembourg 1997, 171.

² Např. Joseph Ratzinger (ještě jako prefekt Kongregace pro nauku víry), *Vztah mezi učitelským úřadem církve a exegezi. Ke stému výročí Papežské biblické komise*, in: MKR Communio 2003, č. 3, 251–258.

³ Viz projev Jana Pavla II. ze dne 31. října 1992, in: AAS 85 (1992), 768.

⁴ *Sacra congregatio sancti Officii* se stala roku 1908 nástupkyní původní Římské a univerzální inkvizice, zal. 1542. Na Druhém vatikánském koncilu byla reorganizována a přejmenována na Kongregaci pro nauku víry (1965).

⁵ Úkolem Kongregace pro index (1571–1917) bylo aktualizovat každoročně vydávaný seznam zakázaných knih.

skutečný poklad: popsal genezi zásadních římských antimodernistických dokumentů a odhalil identitu jejich klíčových inspirátorů a reálných autorů. Největší přínos jeho práce spočívá v objasnění mechanismu kuriálního boje proti modernismu, neboť zatímco osudy modernistů jsou již zpracovány poměrně zevrubně, klíčové postavy antimodernistického tábora zůstávaly dosud stranou badatelského zájmu.

Zvláště u takto interpretačně a hodnotově zatíženého tématu je třeba ocenit, že autor ukazuje složitost problematiky střízlivě a objektivně, bez klišé a zjednodušování, bez kýčovitěho vyprávění o zlých a záludných modernistech a o hrdinských, tvrdých a bdělých antimodernistech, vedených svatým papežem Piem X., aniž by přitom sklouzl k opačnému výkladu. Dokáže najít jak prvky nečekané modernosti až postmodernosti v myšlení a jednání katolických integristů, tak rysy klasického uvažování a překvapivého konzervativismu u některých údajných modernistů. Arnold zdařile prezentuje a dokládá nejen dobře známý fakt, že v „řadách“ „modernistů“ existovala značná rozdílnost a odlišnost (že tedy navzdory tvrzení encykliky *Pascendi* nikdy netvořili nějakou školu ani jednotné hnutí či dokonce spiknutí), nýbrž i teprve nedávno objevenou skutečnost, že rozdíly lze nalézt rovněž mezi protagonisty integrálního katolicismu, a to dokonce v římské kúrii.

Charakter českého modernismu a česká modernistická studia

Zmíňme i další cenný a očekávaný rys Arnoldovy knihy: velký prostor věnovaný poměrům v německé jazykové oblasti, kterou autor detailně zná. V případě německého „modernismu“ se mluví spíše o reformním katolicismu; jeho význam pro nás spočívá v tom, že měl ve své době na české prostředí největší vliv. Přesto české postavy v knize chybějí, ačkoliv jinak je její záběr vpravdě celoevropský. Až na některé odkazy na husitství a českobratrství je český modernismus prezentován jen jako nezajímavá odvozená obdoba německého reformního katolicismu, třebaže jde o fenomén v několika důležitých oblastech evropsky zajímavý. Skutečný pří-

běh českého modernismu především poněkud odporuje Arnoldovu tvrzení, že důsledky antimodernistických opatření, tedy exkomunikace a odchody kněží, teologů a významných osobností z církve, byly relativně omezené a že na rozdíl od jansenistické či starokatolické krize tentokrát nedošlo k odštěpení a vzniku nové církve.

Nikoli sice přímo v době modernistické krize, ale s určitým časovým zpožděním se u nás díky příznivé historické okolnosti, jakou byl rozpad katolicky konfesní monarchie (v níž ovšem původní sepětí státu a církve postupně sláblo), skutečně zrodila církev, pro niž byl katolický modernismus jedním z hlavních inspiračních zdrojů – většina jejích zakladatelů patřila k duchovním proudům reformního katolicismu počátku dvacátého století. Po dvouletém zápase založilo 8. ledna 1920 na dvě stě původně katolických „modernizujících“ kněží novou Církev československou, teologicky vycházející mimo jiné z nutnosti smířit náboženství s moderní vědou a s ideou pokroku. Minimálně jedna vyloženě „modernistická církev“ tak v Evropě vzniká. A není to rozhodně nevýznamná náboženská společnost, neboť během dvacátých a třicátých let získá přes milion věřících, aspiruje na roli hlavní národní církve a její nově budované sbory se stanou architektonickou ozdobou mnoha českých měst.

Právě v prostředí Církve československé lze pak studovat fenomén českého modernismu, který má ale mnohem blíže k německému reformnímu katolicismu než k teologickým a filozofickým modernistům Západní Evropy. Reformní katolicismus usiloval především o zefektivnění pastorační činnosti církve a úpravy praktického života, které by přiblížily náboženství modernímu člověku. V českých zemích byla roku 1902 založena Jednota katolického duchovenstva s masovým členstvím kléru a se zastoupením výrazných osobností české katolické církve. Hnutí, jemuž šlo zpočátku o obrodu katolické literatury a umění, se na stránkách svých periodik postupně zabývalo rovněž sociální a národní problematikou a posléze i otázkou církevní reformy.

Na jejích shromážděních a sjezdech byl nakonec zformulován program, žádající demokratizaci církve, vliv duchovních při jmenování biskupů, vytvoření českého patriarchátu jakožto obnovení cyrilometodějské tradice, zdobrovolnění celibátu, reformu

patronátního práva a materiální zabezpečení kněží. Najdeme tam i další požadavky podobné cílům německého reformního katolicismu a později vyslovené na Druhém vatikánském koncilu, například možnost slavit liturgii v národním jazyce. V houstnoucí atmosféře antimodernistického boje narážela Jednota stále častěji na nepřátelský postoj biskupů, kteří kněžské stavovské organizaci nedůvěřovali, obviňovali ji z modernismu a zakazovali jeden reformní časopis za druhým. Stupňující se tlak vyvrcholil biskupským rozpuštěním Jednoty katolického duchovenstva v dubnu 1907, tedy ještě před vydáním antimodernistických papežských dokumentů v témže roce.

Není překvapivé, že právě v okruhu příslušníků Církve československé vyrostli významní historici českého reformního hnutí, řekněme českého modernismu, jejichž práce na toto téma znamenaly zásadní přínos.⁶ Ale nezůstalo jen u nich, protože zajímavý fenomén českého modernismu a celkově českého a moravského katolicismu a jeho sociálního a politického angažmá na přelomu 19. a 20. století zaujal také badatele z filozofické fakulty Palackého univerzity v Olomouci, mezi nimiž řadou publikací vynikl a vyniká především Pavel Marek.⁷ Lze říci, že díky soustavné badatelské práci je český reformní katolicismus nejdůkladněji probádanou problematikou v českých církevních dějinách 19.–20. století.

Často se ovšem přejímá tvrzení, že český modernismus nejevil zájem o teologické zápasy přelomu století a měl ryze reformně katolický charakter. Ukazuje se nicméně, že to není zcela pravda.

⁶ Např. Miloslav Kaňák, *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva*, Praha 1951; Zdeněk Kučera/Jan Blahoslav Lášek (eds.), *Modernismus. Historie nebo výzva? Studie ke genezi českého katolického modernismu*, Praha 2002; David Frýdl, *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, Brno 2001; Josef Hrdlička, *Život a dílo Prof. Františka Kováře. Příběh patriarchy a učence*, Brno 2007.

⁷ Mj. Pavel Marek, *Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české Katolické moderny*, Rosice: Gloria 1999; Pavel Marek/Ladislav Soldán, *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí*, Třebíč 1998; Pavel Marek, *Český katolicismus 1890–1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2003.

Přinejmenším v oblasti biblistiky byla česká katolická progresivní exegeze zcela na úrovni soudobé vědy v kterékoliv evropské zemi a její významní představitelé do dramatických dějin této disciplíny za antimodernistické krize dokonce výrazně zasáhli. Připomeňme ve své době světově uznávaného dominikánského biblistu Vincenta Zapletala, jenž od roku 1893 působil na teologické fakultě ve švýcarském Fribourgu a byl zde roku 1910 zvolen rektorem. V této funkci obstál i pod palbou antimodernistické kritiky, jíž byl spolu s několika dalšími profesory fakulty vystaven.⁸

Celá řada osobností sdílela i trudný osud svých západoevropských kolegů – nemohli se věnovat vědecké moderní exegezi a raději volili různé ústupové strategie. Ale jejich myšlení, vědecké metody a postupy, výsledky a motivace, jsou zcela srovnatelné s přístupem lidí jako M.-J. Lagrange ve Francii či Franz von Hummelauer v Německu.⁹ Lze jen doufat, že rozvíjející se studium dějin české katolické teologie odhalí další zajímavé skutečnosti rehabilitující české teologické myšlení a korigující příliš snadno vyslovované soudy o jeho odvozenosti.

Byl bych rád, kdyby tyto řádky pomohly čtenářům docenit přínos práce Clause Arnolda a důležitost fenoménu modernistické a antimodernistické krize přelomu století v katolické církvi. Nejde totiž jen o poznání minulosti. Hlavním motivem tehdejší krize byla odpověď na otázku, jakým způsobem se církev a křesťanství může a má vyrovnávat s dynamickou proměnou a vývojem společnosti a s myšlením své doby. A to je otázka, která zůstane vždycky aktuální.

Hradec Králové, duben 2014

Tomáš Petráček

⁸ Tomáš Petráček, *Výklad Bible v době antimodernistické krize. Život a dílo Vincenta Zapletala*, Praha 2006.

⁹ K dalším osobnostem v tomto kontextu viz Tomáš Petráček, *Bible a moderní kritika. Česká a světová exegeze ve víru anti-modernistické krize*, Praha 2011.

1 „MODERNISMUS“ – MINOVÉ POLE V DĚJINÁCH KATOLICKÉ TEOLOGIE

„Poněvadž však modernisté (tak se totiž obecně právem nazývají) ve své vychytralé taktice nepodávají svých nauk soustavně zpracovaných a v jednotný celek spojených, nýbrž takofka roztroušeně a ojediněle, aby se zdálo, že jsou dosud nerozhodní a jaksi kolísají, ač jsou právě naopak pevní a důslední: bude dobře, ctihodní bratři, když tuto učení jejich v jednotném přehledu předložíme a naznačíme jeho vzájemnou souvislost, abychom pak mohli pátratí po příčinách bludův a předepsati léky k zažehnání nákazy.“

*Pius X., encyklika Pascendi dominici gregis (1907)*¹

„Tvůrcem modernismu je Pius X. Dovedl k určitému sebeuvědomění to, co bylo předtím jen velmi neurčitým úsilím o inteligentnější a na hlubším vzdělání založený výklad katolicismu. Ve snaze jej zatratit mu dal jméno, učinil z něho semknutou stranu a získal mu mnoho stoupců a sympatií jak uvnitř, tak mimo církev.“

*George Tyrrell, Through Scylla and Charybdis: or, The Old Theology and the New (1907)*²

Kdo se chce zabývat teologickým „modernismem“ z historického hlediska, vstupuje na „minové pole“ (Nicolas Lash), kde číhají nejrozmanitější nebezpečí. „Modernismus“ totiž původně nebyl odborný termín historiografický, nýbrž pojem vysloveně negativní, který však mohl na druhé straně vyvolat i pozitivní identifikaci s takto charakterizovaným „moderním bludem“. Oba postoje – osočování z hereze i identifikace – existují dodnes. Jako málokteré jiné teologické téma vyžaduje proto „modernismus“ od historika střízlivý přístup – tím spíše, že kontroverze s ním spojená představuje skutečně rozhodující etapu v procesu vyjasňování stanovisek římskokatolické církve v moderní době. Otázka, zda mohou být náboženství a vyznání „moderní“, je dnes přinejmenším

¹ Cit. dle *Encyklika J. S. papeže Pia X. „Pascendi dominici gregis“ o učení modernistů*, přeložil a vysvětlil P. Václav Smolík C.Ss.R., Praha 1911.

² Cit. dle Schnitzer, *Modernismus*, 151.

stejně naléhavá jako před sto lety, kdy papež Pius X. „modernismus“ odsoudil. Zamyšlení nad „modernismem“ jako historickým případem může být proto podnětné i pro analýzu dnešní situace. Ke střízlivému pohledu přispěje nejlépe shrnutí dějin pojmu.

1.1 Vývoj pojmu

Na rozdíl od pojmu modernismus užívaného historiky umění a literárními vědci má pojem „modernismus“ v teologii dlouhou historii. Lexikálně příbuzná slova, odvozená od latinského „modo“ (nyní, v současnosti), hrají v teologické diskusi roli již od středověku, kdy ve scholastické teologii stály proti sobě dva směry: „via antiqua“ (formulovaná „starými“ teology jako Albert Veliký či Tomáš Akvinský) a „via moderna“ (formulovaná „novými“ teology jako nominalista Wilhelm von Ockham). Už Martin Luther mluvil o představitelích této druhé cesty jako o „modernistech“. Protireformační Řím s oblibou řadil protestanty ke klasickým hereetikům (např. ariánům), ale byl přesvědčen, že tito *eretici moderni* jsou ještě horší. Skutečná kontroverze o „moderní teologii“ začíná však až v 18. století, a to především mezi evangelíky: nejprve bojuje stará protestantská ortodoxie proti raně osvíceneckému, resp. pietistickému reformnímu hnutí, později protestantští konzervativci proti „liberálním“ teologům tzv. kulturního protestantismu. V tomto kontextu použil termín „modernismus“ ortodoxní nizozemský kalvinista Abraham Kuyper poprvé jako souhrnný název pro nebezpečné novoty, které objevil u Davida Friedricha Strauße a Ferdinanda Christiana Baura v Německu, ale i u bývalého katolíka Ernesta Renana ve Francii (*Het modernisme een fata morgana op christelijk gebied*, 1871). Jejich úsilí karikoval Kuyper svým „modernistickým“ vyznáním víry: „Já, modernista, věřím v Boha, Otce všech lidí, a v Ježíše, nikoli Krista, nýbrž rabína z Nazareta. Věřím v člověka, který, jsa z podstaty dobrý, má toliko usilovat o dokonalost. Věřím, že hřích je jen relativní a odpuštění hříchů tudíž pouhý lidský výmysl. Věřím v naději na lepší život a blaženost všech duší bez soudu.“³ Předmětem další kontroverze v protestantismu ovšem nebyl „modernismus“, nýbrž spíše „liberální

teologie“. Původ tohoto pojmu nicméně naznačuje, že šlo o nadkonfesní problém: o novou formulaci křesťanského poselství poté, co se tradiční metafyzika zhroutila a započalo historickokritické zkoumání bible a vzniku dogmat.

Historicky určující pak byla recepce pojmu „modernismus“ v katolicismu. Tam se stal jako jeden z velkých „-ismů“ synonymem hereze. Z těchto „-ismů“, které začala konstruovat již raná církev, vyrostla ve středověku a novověku celá hereziologie, demonstrující především vlastní, katolickou pravdu na negativním pozadí protestantismu, quietismu, josefinismu (a všech podobných směrů). Než se pojmem „modernismus“ začala zabývat také římská Kongregace posvátného Oficia, prosazující se v 19. a 20. století stále výrazněji, došlo ještě ke krátké epizodě uvnitř katolicismu: belgický národní ekonom Charles Périn, konzervativní laik, roku 1881 ve svém článku *Le modernisme dans l'église d'après les lettres inédites de La Mennais* termínem „modernismus“ zřejmě poprvé souhrnně označil pokusy liberálních katolíků o smíření s myšlenkami Francouzské revoluce a demokracie. Périn si byl vědom toho, že vytváří neologismus, a definoval „modernismus“ jako pronikání humanistických tendencí ze sekulární společnosti do církve – zcela v linii antiliberalismu formulovaného papežem Piem IX. (1846–1878) v dokumentu *Syllabus Errorum* z roku 1864, shrnujícím osmdesát dobových omylů. Périn se tím zároveň připojil k tradičnímu ultramontánnímu⁴ pohledu na dějiny, podle něhož se zlo sekularismu a racionalismu zrodilo z protestantismu, rozvíjelo se dále za osvícenství a Francouzské revoluce a v současnosti se snaží úplně vytlačit Boha ze společnosti. Tato spíše „sociální“ definice „modernismu“ později ještě sehrála velkou roli. Périnovo použití pojmu převzal římský časopis jezuitů *Civiltà Cattolica* a rozšířil je o aspekt přehnané víry ve vědu. V katolickém Německu se termín „modernismus“ poprvé vyskytl u freiburského teologa Carla Braiga (1882), možná pod dojmem francouzské debaty, avšak opět redukovaný na konfesní polemiku proti

³ Cit. dle Looe, *Liberal Catholicism*, 31.

⁴ „Ultra montes“, „za Alpy“, tj. na Řím orientovaný, „přísně katolický“; srov. Fleckenstein/Schmiedl, *Ultramontanismus*.

subjektivisticky psychologizujícímu novoprotestantskému citovému náboženství ve smyslu Friedricha Daniela Ernsta Schleiermachersa. Řím naproti tomu pojem nadále užíval ve smyslu interně katolickém a spojoval jeho spíše „sociální“ obsah s vymezováním vůči historickokritickému výkladu bible, jenž byl považován za ohrožení víry: Když bylo v prosinci 1903 pět hlavních děl francouzského exegeta Alfreda Loisyho dáno na index zakázaných knih, komentář oficiálního deníku *Osservatore Romano* přišel s odlišením správně chápané modernity od „modernismu“, jež považuje za „náboženskou herezi, politickou revoluci a filozofický omyl“. Toto syntetizující chápání „modernismu“, pod něž byly teď zahrnuty všechny „moderní“ omyly, se rozšířilo zásluhou dvou prominentních kritiků doby, na něž narazíme ještě častěji: dominikána Alberta Marii Weiße, který ve své knize *Die religiöse Gefahr* (1904), přeložené do francouzštiny a španělštiny, kritizoval rozmanitá náboženská reformní hnutí všech konfesí, a úředníka kurie a tiskového agitátora Umberta Benigniho, jenž pod pojem „modernismus“ zahrnul veškeré snahy o nezávislost na autoritě církve. Označení „modernista“ tak začalo nahrazovat dřívější podobné nálepky jako „liberální katolík“ či „reformní katolík“.

Na tomto pozadí nakonec papež Pius X. ve své encyklice *Pascendi dominici gregis* (Pásti stádo Boží, název jako obvykle podle prvních slov) definoval „modernismus“ jako heretický teologický systém uvnitř katolicismu, jako komplexní spojení čistě světské filozofie, subjektivistického pojetí víry, racionalistické kritiky bible a reformátorství, jež zavrhuje tradici. V návaznosti na encykliku *Pascendi* pak evropští „antimodernisté“ bojovali nejen proti nové katolické biblistice a fundamentální teologii, nýbrž – vzhledem k historii pojmu zcela logicky – též proti „sociálnímu“ a „politickému modernismu“, jehož ztělesnění viděli v křesťanských odborech a křesťanské demokracii. Jejich úsilí směřující k nezávislosti na církvi a překračující hranice konfesí považovali za odsouzeníhodné. Speciálně v Německu objevili antimodernisté dokonce „literární modernismus“: tamní katoličtí intelektuálové z okruhu kulturního časopisu *Hochland* totiž zpochybňovali úroveň katolické tendenční literatury. Naproti tomu

pojmem „modernismus“ v užším smyslu operovali již koncem roku 1907 němečtí biskupové při výkladu encykliky *Pascendi*. Redukovali heretický „modernismus“ na filozoficko-teologický agnosticismus a imanentismus, vyloučili z něho „reformismus“ a „sociální modernismus“, a tak mohli tvrdit, že v jejich diecézích se prakticky nic podobného nevyskytuje. Hlavní proud německého spolkového katolicismu se chopil této taktiky a zahájil útok na sociálně-politický antimodernismus, nazývaný protivníky i obhájci také „integralismus“.

Většina těch, kdo byli obviněni z „modernismu“, se od něho chtěla rozhodně distancovat, zatímco radikální menšina tento termín vzdorně přijala jako pozitivní označení příslušnosti ke společenství teologů nové doby. Kroužek italských reformních teologů se v roce 1908 vymezil vůči Piovi X. svým prohlášením *Il programma dei modernisti* a významný anglo-irský bývalý jezuita George Tyrrell vyzvedl pozitivně chápaný „modernismus“ jako opak „medievalismu“ (ducha středověku), jenž vládne v římské kurii. Tím byl tento pojem z obou stran jednoznačně přiřazen ke katolickému prostředí. Na římskokatolické používání termínu „modernismus“ navázal jeden ze směrů v anglikánské církvi, jenž tak sám sebe nazýval (jak je doloženo od roku 1911 především v časopise *The Modern Churchman*), a také významný evangelický teolog Karl Barth naráží na katolický „modernismus“, když se po roce 1918 kriticky vyjadřuje o „protestantském modernismu“, jež pro něj představuje tradice Friedrich Schleiermacher – Albert Ritschl – Adolf von Harnack.

Používání pojmů „modernismus“ a „modernista“ k označení vlastní orientace – jev vcelku ojedinělý, resp. elitářský – se ztrácí s příchodem první světové války, která mezinárodně propojeným reformním snahám učinila definitivní konec. Římský učitelský úřad a antimodernističtí teologové nicméně nepřestávají až do pontifikátu Pia XII. pátrat po neomodernistech, resp. kryptomodernistech. V souvislosti s Druhým vatikánským koncilem tento termín načas z vnitrocírkevní debaty mizí (i když konzervativní biskupové žádají nové odsouzení „modernismu“), avšak znovu se objevuje v pokoncilních sporech; zejména ve francouzské

a anglosaské oblasti si konzervativní a tradicionalističtí teologové stěžují na pronikání „modernismu“ do církve a občas charakterizují slovem „modernistický“ samotný koncil.

1.2 Rekonstruovat „modernismus“ – anebo krizi modernismu?

Pohled do dějin ukázal, jaká polarizace pojem „modernismus“ provázela a jaké udavačské metody se někdy používaly ve snaze zabránit šíření nežádoucích názorů. Téma jako by si říkalo o zpracování ve formě dějin té či oné strany – a takové dějiny byly také brzy po vypuknutí kontroverze okolo „modernismu“ sepisovány. Většina badatelů je dnes přesvědčena, že převzít „modernismus“ coby historický pojem tak, jak jej hereziologicky definuje encyklika *Pascendi*, a s jeho pomocí pak toho či onoho teologa prohlásit, resp. neprohlásit za „modernistu“, nevede k hlubšímu poznání. Dřívější pokusy o takovou kategorizaci většinou končily otázkou, jak „široce“ se má pojem „modernismus“ chápat: při extrémním výkladu toho, co říká *Pascendi*, se pod něj dají zahrnout – až na vyslovené antimodernisty – skutečně mnozí, ba skoro všichni teologové. A nevyskytovali se snad také „semimodernisté“ a podobné typy? Ovšem výzkum z pozice identifikující se s modernismem zase někdy přisuzoval „modernistickým“ teologům více modernosti, než měli, kdežto jiné, z dnešního pohledu antimoderní stránky modernistů (např. nacionalistické, vitalistické a „organicko-celostní“ názory) mnohdy opomíjel. Z přísného pohledu teorie modernosti lze naproti tomu označit některé modernisty za antimoderní (Friedrich Wilhelm Graf). Naopak antimodernisté se svým dualistickým obrazem světa dokázali díky jasnému rozlišování mezi stoupenci a odpůrci a díky své mediální prezenci obstát na moderním náboženském trhu a podobně jako ultramontanisté v 19. století využívat pro své antimoderní cíle moderních prostředků. Takové posuny byly impulzem pro novější výzkum modernismu a nutně se jimi bude zabývat i toto spíše narativní pojednání. Přitom nesmíme takřkajíc pro samé definice zanedbávat fenomény intenzivní kontroverze a polari-

zace v katolicismu na přelomu 19. a 20. století. Těžko lze totiž popřít, že modernistická krize byla nakonec skutečně krizí modernizace teologie: kolem roku 1900 se i katoličtí badatelé začínají zabývat svatými texty a tradicí křesťanství a církve z důsledně historického hlediska. Tento přístup otrásl evangelickou teologií již od 18. století, což posléze vyvrcholilo sporem o nábožensko-historické zařazení Starého zákona (tzv. *Babel-Bibel-Streit*). Podobným situacím se nevyhnul ani katolicismus, o čemž svědčí již kontroverze okolo mohučského exegeta Lorenze Isenbiehla, jehož dal papež Pius VI. na index, protože popíral Iz 7,14 jako proroctví o Emmanuelovi. Spory v průběhu modernistické krize nejsou tedy z pohledu širšího než jen katolického, resp. z pohledu interreligiózního ničím překvapivým, jak ukazuje dodnes probíhající kontroverze kvůli historickokritickému výzkumu koránu. Nejen historismus, dodnes vážný a jednoduchému řešení se vzpírající problém, ale i pozdní recepce kantovské metafyziky a kritiky metafyziky v katolicismu kolem roku 1900 způsobily, že se v tomisticko-scholastickém myšlenkovém rámci, jež ultramontánní, militantně antiosvícenští teologové v 19. století s námahou rekonstruovali a papež Lev XIII. učinil závazným (v encyklice *Aeterni Patris*, 1879), znovu objevily trhliny.

Navzdory těmto silně problematickým okolnostem nelze „modernismus“ v Evropě a v Severní Americe považovat za jednotné hnutí, a už vůbec ne za nějakou „stranu“ či „spiknutí“: vyznačoval se vzájemnou kritikou a velkou názorovou šíří. Kromě většiny reformátorů, kteří doufali ve „smír“ mezi vírou a vědou (resp. kulturou) ve smyslu nové apologetiky, byli i takoví, jimž šlo skutečně o racionalistické zrušení staré víry a zejména dogmat ve prospěch nové humanity. Salvatore Minocchi, bývalý kněz, prohlásil např. v roce 1909, tedy po vyhranění pozic v souvislosti s encyklikou *Pascendi*: „Pravým cílem modernismu není reforma katolické církve, což je neuskutečnitelná a nemožná utopie, nýbrž začlenění všech živých prvků současného katolicismu do všeobecného pokroku lidské společnosti. Je-li takřikajíc minimálním programem protestantských a katolických modernistů, aby se rozdělené církve spojily v jednu křesťanskou církev, pak nemůže být jejich maximálním programem nic jiného než roztavení křesťanské

církve v univerzální sociální demokracii, usilující o uskutečnění vyšší a pokrokovější formy katolicismu.⁵ Někteří „liberální katolíci“ naproti tomu věřili, že stačí provést spíše disciplinární reformy a nově určit společensko-politickou pozici církve, zatímco jiní nabádali také k exegetické a filozofické aktualizaci teologie.

Dobu kolem roku 1900 přitom obecně charakterizují různá hledající hnutí, ať uvnitř náboženství a vyznání či mimo ně; modernistická krize katolicismu se tedy odehrávala v kontextu všeobecné „krize“ náboženskosti, přinejmenším ve vzdělaných kruzích; vedle reformovaného židovství tu byly např. snahy liberálních protestantů položit nové základy teologie jakožto historicko-kulturní křesťanské vědy, přičemž měla být zároveň v kontextu moderny „zachráněna“ osobnost a individualita (Ernst Troeltsch). V anglosaském prostředí vyvolala všeobecný zájem mystika, dříve posmívaná, o čemž svědčí úspěch knihy Evelyn Underhillové *Mysticism* (1911). Spisovatelka Olga von Gerstfeld, manželka významného protestantského historika umění Ernsta Steinmanna, líčí poněkud pateticky, jak prožívala nadkonfesní náboženský kvas v německých a římských salónech kolem roku 1900: „Lidé naší doby se stále více vnitřně odpoutávají od církevních dogmat a své logické myšlení nemohou dále znásilňovat. Avšak ještě nenastal čas, kdy kvintesence křesťanského učení zazáří v nové nádobě kříšťálově čirá jako pravda sama. Možná ale, že ani tento den není vzdálen, možná jas vycházejícího slunce ozáří ještě poslední léta našeho stáří. Blažené naše děti, bude-li jim dáno chodit po cestách ozářených světlem pravdy. My však žijeme v hodině úsvitu a tápeme.“⁶

Jak by po tom všem měly přistupovat k tématu „modernismus“ dnešní dějiny teologie? Rozhodně nemohou poskytnout jednoduchou definici pojmu „modernismus“. Spíše by měly ukazovat, jak se z kontroverzních teologicko-ideologických pojmů nenápadně stávaly modely historického chápání. Mohou ovšem analyzovat souvislosti tehdejších problémů, mohou popisovat konkrétní kon-

⁵ Cit. dle Zorzi, *Katholizität*, sv. 1, 216.

⁶ Olga von Gerstfeld, *Stille Gedanken einer Frühvollendeten*, Poeschel & Trepte 1911.

troverze v konkrétním období, všimnout si jejich důsledků (aniž by přitom upadaly do nových teleologií), objasňovat spletité vztahy mezi reformními teology a antimodernisty, analyzovat výměnu názorů mezi nimi a přitom brát vážně intelektuální závěry obou stran. Zejména po otevření archivu římské Kongregace pro nauku víry lze diferencovaněji popsat vliv antimodernismu na učitelský úřad církve (to bylo také roku 2007, v jubilejním roce vydání encykliky *Pascendi*, jedním z hlavních cílů následujícího výkladu). A konečně – při veškerém zaměření na kontroverze – nesmějí dějiny teologie ignorovat ani názory mlčící většiny teologů a katolíků, kteří nechťeli budít pozornost a vyhýbali se jakékoli názorové polarizaci.

V tomto smyslu je zde kontroverze okolo „modernismu“ chápána jako intenzifikace, kumulace sporů o nábožensko-kulturní pozici katolicismu v moderní době. Časový rámeček pro tuto krizi modernismu je vymezen posledními roky pontifikátu papeže Lva XIII. (1878–1903), resp. jeho encyklikou na téma bible *Providentissimus Deus* (1893), sporem o amerikanismus a reformní katolicismus kolem roku 1900 a smrtí papeže Pia X. (1914), za jehož pontifikátu se spor mezi modernismem a antimodernismem vyostřil. Poté se tažení kurie proti modernismu zmírnilo; zároveň se pod tlakem antimodernismu a nacionalismu za první světové války rozpadla mezinárodní síť evropských a severoamerických reformních teologů. Pro konkrétní konfliktní situace za modernistické krize byly z teologicko-vědeckého hlediska určující reakce učitelského úřadu na historickokritický výklad bible (tzv. *question biblique* ve Francii), na kritický vědecký přístup k dějinám církve a dogmat, na nové, ne-tomistické postoje, na novou hermeneutiku dogmat a na zájem o náboženský prožitek a mystiku. Z hlediska politicko-sociálního se staly předmětem sporu na církvi nezávislé křesťanskodemokratické směry vznikající v Itálii, Francii a Německu („praktický modernismus“). A konečně se objevily nekonfesní, reformně orientované literární snahy, jimž byl vytýkán „literární modernismus“. Zorientujme se trochu na tomto zeměpisně i obsahově rozsáhlém poli a začněme s „reformními“ kontroverzemi v první polovině modernistické krize za papeže Lva XIII.

CHRONOLOGICKÝ PŘEHLED: KRIZE MODERNISMU (1893–1914)

- 1893 Maurice d'Hulst, článek *La question biblique*
18. listopad: encyklika Lva XIII. *Providentissimus Deus* (inspirace a neomylnost Písma svatého)
Maurice Blondel, *L'Action*
- 1896 13. září: breve *Apostolicae curae et caritatis* (neplatnost anglikánských svěcení)
Allgemeine Zeitung uveřejňuje *Spectator-Briefe* od Franze Xavera Krause
Loisy zakládá *Revue d'histoire et de littérature religieuses*
- 1897 25. leden: apoštolská konstituce *Officiorum ac munerum* (směrnice pro knižní cenzuru)
Herman Schell, *Katholizismus als Princip des Fortschritts*
George Tyrrell, *Nova et Vetera. Informal Meditations for Times of Spiritual Dryness*
- 1898 15. prosinec: hlavní díla Hermana Schella dána na index
Veremundus [Carl Muth], *Steht die katholische Belletristik auf der Höhe der Zeit?*
Romolo Murri vydává časopis *Cultura sociale*
- 1899 22. leden: breve *Testem benevolentiae* arcibiskupovi baltimorskému (odsouzení „amerikanismu“)
George Tyrrell, *External Religion: Its Use and Abuse*
- 1900 29. prosinec: společný pastýřský list anglických biskupů „Cirkev a katolický liberalismus“
- 1901 Albert Ehrhard, *Der Katholizismus und das 20. Jahrhundert im Licht der kirchlichen Entwicklung der Neuzeit*
vychází reformněkatolický časopis *Freie Deutsche Blätter* (od 1902 pod názvem *Das 20. Jahrhundert*; od 1909 *Das Neue Jahrhundert. Organ der deutschen Modernisten*)
Salvatore Minocchi zakládá časopis *Studi religiosi*
- 1902 Albert Ehrhard, *Liberaler Katholizismus? Ein Wort an meine Kritiker*
30. říjen: oficiálně ustavena Papežská biblická komise
v listopadu uveřejňuje Alfred Loisy *L'Évangile et l'Église*
1. prosinec: přednáška rottenburského biskupa Paula Wilhelma Kepplera *Über wahre und falsche Reform*
- 1903 Alfred Loisy, *Autour d'un petit livre*
Louis Billot, *De inspiratione Sacrae Scripturae theologica disquisitio*

- Marie-Joseph Lagrange, *La méthode historique surtout à propos de l'Ancien Testament; Études Bibliques*
 Lucien Laberthonnière, *Essais de philosophie religieuse*
 Hilaire Bourdon [George Tyrrell], *The Church and the Future*
 Carl Muth vydává kulturní časopis *Hochland*
 20. červenec: smrt Lva XIII.
 4. srpen: nastupuje Pius X. (Giuseppe Sarto)
 16. prosinec: hlavní díla Alfreda Loisyho dána na index
- 1904 2. únor: encyklika *Ad diem illum* (Neposkvrněné početí Panny Marie) na podzim zbavení profesorských míst exegeti P. Giovanni Genocchi MSC (*Seminario Romano*) a P. Enrico Gismondi SJ (*Gregoriana*)
 Lucien Laberthonnière, *Le réalisme chrétien et l'idéalisme grec*
 založena *Krausgesellschaft* v Mnichově
 Pius X. ruší katolické laické hnutí *Opera dei Congressi*
- 1905 11. červen: encyklika *Il fermo proposito* (založení italské laické „Katolické akce“ pod kontrolou církevní hierarchie)
 3. červenec: zákon o odluce církve od státu ve Francii
 28. září: Laurentius Janssens OSB jako „druhý tajemník“ Biblické komise de facto nahrazuje P. Davida Fleminga OFM
 Lucien Laberthonnière ve spolupráci s Maurice Blondelem přebírá vydávání *Annales de philosophie chrétienne* a zakládá *Association d'études religieuses*
 Ernesto Buonaiuti vydává časopis *Rivista storico-critica delle scienze teologiche*
 vychází román Antonia Fogazzara *Il Santo*
- 1906 únor: George Tyrrell vyloučen z jezuitského řádu
 4. duben: zákaz děl Luciena Laberthonniéra (*Essais a Réalisme chrétien*) a Antonia Fogazzara (*Il Santo*)
 31. květen: smrt Hermana Schella; výzva k postavení náhrobku
 27. červen: odpověď Biblické komise (autorem Pentateuchu Mojžiš) v Münsteru založena „Liga proti indexu“
- 1907 17. duben: projev Pia X. před konzistory proti náboženskému neoreformismu
 4. květen: kardinál Steinhuber, prefekt Kongregace pro index, uveřejňuje varování milánské skupině *Rinnovamento*
 29. květen: odpověď Biblické komise (Janovo evangelium: autorem apoštol Jan, autenticita Ježíšových řečí)
 14. červen: pochvalný dopis Pia X. Ernstu Commovi, odpůrci Hermana Schella, ostře kritizující projekt náhrobku
 3. červenec: dekret Svatého officia *Lamentabili*
 8. září: encyklika *Pascendi dominici gregis*
 bývalý generál řádu dominikánů Andreas Frühwirth jmenován nunciem v Mnichově

22. říjen: George Tyrrell exkomunikován
 28. říjen: vychází brožura *Il programma dei modernisti – Riposta all'enciclica di Pio X.*
 Romolo Murri suspendován
 18. listopad: motu proprio *Praestantia Scripturae* (autorita Biblické komise)
- 1908 George Tyrrell, *Medievalism*
 6. únor: Joseph Schnitzer suspendován
 7. březen: Alfred Loisy exkomunikován a označen jako *vitandus*
 29. červen: odpověď Biblické komise (Izajáš: autenticita proroctví, autorem prorok)
- 1909 30. červen: odpověď Biblické komise (historicitu prvních kapitol Genese)
 založeno konspirační sdružení *Sodalitium Pianum*
 Romolo Murri exkomunikován
 založen Papežský biblický institut, rektor Leopold Fonck SJ
- 1910 1. květen: odpověď Biblické komise (autorem Žalmů převážně David)
 25. srpen: apoštolský list *Notre charge apostolique* (odsouzení a zrušení křesťanskodemokratického hnutí *Sillon* ve Francii)
 1. září: motu proprio *Sacrorum Antistitum* (antimodernistická přísaha)
 exeget Thaddäus Engert přestupuje k protestantismu.
- 1911 19. červen: odpověď Biblické komise (autorem Matoušova evangelia převážně apoštol, původně v aramejštině, odmítnutí teorie o dvou pramenech)
- 1912 22. leden: *Histoire ancienne de l'Église* od Louise Duchesna dána na index
 26. červen: odpověď Biblické komise (Markovo a Lukášovo evangelium: problém synoptismu)
 24. září: encyklika *Singulari Quadam* (k odborářskému sporu)
- 1913 12. červen: odpověď Biblické komise (Skutky apoštolů, pastorální epištoly)
 5. květen 1913: *Annales de philosophie chrétienne* a *Sainte Chantal* od Henriho Bremonda dány na index
- 1914 24. červen: odpověď Biblické komise (List Židům: autorem Pavel)
 29. červen: motu proprio *Doctoris Angelici* (v boji proti modernismu je nutno studovat filozofii sv. Tomáše)
 27. červenec: dekret kongregace pro studia: „24 schválených tezí tomistické filozofie“
 1.–4. srpen: začátek 1. světové války
 20. srpen: smrt Pia X.

REJSTŘÍK OSOB

- Adam, Karl 129–132, 134, 135
 Aischylos 104
 Albert Veliký 18
 Alphons von Castro 107
 Ambrosius Catharinus
 (Lancellotto de'Politi) 107
 Amigo, Peter 77
 Aubert, Roger 102
 Augustin, sv. 78

 Bachem, Karl 121
 Baronius, Caesar 115
 Barth, Karl 21
 Baumgartner, Alexander 32
 Baur, Ferdinand Christian 18
 Bedeschi, Lorenzo 10, 104
 Benedikt XV. (Giacomo della
 Chiesa), papež 121, 125
 Benigni, Umberto 20, 103, 112,
 118–122, 125
 Billot, Louis 69, 70, 90–92, 113,
 114, 118, 141
 Blondel, Maurice 67, 68, 74, 75,
 80–82, 85, 141, 142
 Braig, Carl 19, 50
 Bremond, Henri 65, 73, 77, 80–82,
 84, 87, 139, 143
 Brentano, Franz von 27
 Bressan, Gianbattista 102, 109, 120
 Brucker, Joseph 53, 62
 Brugier, Gustav 32
 Buonaiuti, Ernesto 85, 115, 119, 142

 Canali, Nicola 125
 Casciola, Brizio 85
 Commer, Ernst 27
 O'Connell, Denis 36–38, 54

 d'Hulst, Maurice 50, 51, 57, 60–64,
 141
 Daly, Gabriel 100
 Dante Alighieri 31
 De Lai, Gaetano 115, 125
 Dehon, Léon Gustave 123
 Delehaye, Hippolyte 79
 Denifle, Heinrich Suso 31, 107
 Deutinger, Martin 82
 Dölger, Franz 87
 Döllinger, Ignác von 49, 51, 56, 78,
 93, 105
 Dowe, Christopher 33
 Dreyfus, Alfred 117
 Duchesne, Louis 38, 57, 58, 60–62,
 64, 87, 115, 118, 143
 Duilhé de Saint-Projet, Marc-
 -Antoine-Marie-François 50, 57

 Eck, Johannes 107
 Ehrhard, Albert 31, 34, 116, 141
 Eichthal, Augusta von 26, 48
 Eliot, George (Mary A. Evansová) 82
 Engert, Thaddäus 116, 143
 Esser, Thomas 54, 122

 Faber, William 41
 Fénelon, François de Salignac
 de la Motte-F. 84
 Fleming, David 97, 142
 Fogazzaro, Antonio 33, 82, 85, 142
 Fonck, Leopold 143
 František z Assisi, sv. 49, 79
 František Saleský, sv. 81
 Frühwirth, Andreas 121, 142
 Funk, Franz Xaver 39, 47, 48, 53, 115
 Funk, Philipp 45

- Genocchi, Giovanni 85, 114, 142
 George, Stefan 32
 Gerard, John 76
 Gerstfeldt, Olga von 24
 Gibbons, James 39, 41
 Girodon, Paul 42
 Gismondi, Enrico 69, 142
 Gobineau, Arthur de 43, 44
 Graf, Friedrich Wilhelm 22, 34, 79
 Grauert, Hermann von 55, 56, 58
 Gunkel, Heinrich 65
 Günter, Heinrich 45, 79

 Haffner, Paul Leopold 40
 Handel-Mazetti, Enrica von 82
 Harnack, Adolf (von) 21, 48, 66–69, 71, 72, 76, 116, 117, 134
 Hartmann, Eduard von 27
 Hartmann, Felix von 121
 Hausberger, Karl 27, 34, 35, 39, 43, 55–57
 Hauviller, Ernst 32, 33
 Hébert, Marcel 86
 Hecker, Isaac Thomas 37, 54
 Hefele, Hermann 45
 Heidegger, Martin 136, 138
 Heiler, Friedrich 59, 62, 64, 67, 72, 139
 Hilling, Nikolaus 138
 Hofmannsthal, Hugo von 32
 Höhler, Matthias 39, 40
 Holland, Bernard 87
 Holtzmann, Heinrich 64
 Homér 104
 Houtin, Albert 72, 76, 79, 86, 92
 Hügel, Friedrich von 49, 53, 65, 68, 71, 73–77, 79, 80, 82–87, 110, 139
 Hügel, Gertrude von 74

 Chamberlain, Houston Stewart 32
 Chantal, Jeanne de 81

 Ignác z Loyoly, sv. 115
 Ireland, John 35–37
 Isenbiehl, Lorenz 23

 Janssens, Laurentius 41, 42, 46, 92, 113, 123, 142
 Jay, Pierre 83
 Jan Pavel II. (Karol Wojtyła), papež 11, 94
 Jan XXIII. (Angelo Giuseppe Roncalli), papež 11, 115, 127
 Jonckx, Adolphe 119
 Jülicher, Adolf 65

 Kant, Immanuel 77, 78, 91, 110
 Kateřina Fieschi z Janova 84
 Katzer, Franz Xaver 39
 Keppler, Paul Wilhelm (von) 28, 42–46, 141
 Klein, Félix 37, 39
 Koch, Hugo 71, 116, 130, 139
 Koch, Wilhelm 45
 Kopp, Georg 121
 Korum, Michael Felix 121
 Kraus, Franz Xaver 30–34, 38, 41, 43, 45, 49, 82, 84, 128, 139, 141
 Kuyper, Abraham 18

 La Mennais, Félicité de 19???
 Laberthonnière, Lucien 74, 76, 79, 81, 110, 142
 Lagarde, Paul de 32, 33, 44
 Lagrange, Marie-Joseph 15, 41, 53, 68, 115, 116, 127, 142
 Lahitton, Joseph 124
 Langbehn, Julius 44
 Langlois, Claude 126
 Langogne, Pie de (Pierre-Armand Sabadel) 90–97, 100, 122
 Lash, Nicolas 17
 Le Camus, Émile-Paul 92
 Le Roy, Edouard 79, 96, 99
 Lémus, Joseph 108–111, 123–125

- Lev XIII. (Vincenzo Gioacchino Pecci), papež 23, 25, 26, 28, 36, 38–41, 46, 50, 51, 54, 58, 63, 64, 66, 70, 74, 90, 92, 110, 111, 124, 141, 142
 Lepidi, Alberto 38, 95–98, 100
 Leroy Dalmace 54, 55
 Loisy, Alfred 20, 41, 46, 48, 52, 53, 59, 60–76, 80, 84–86, 90–100, 103, 104, 108, 109, 112, 113, 116–118, 122, 125, 127, 133, 141–143
 Loome, Thomas Michael 10, 19, 86, 87
 Lorenzelli, Benedetto 124
 Lottini, Giovanni 98, 99
 Ludot, Onésime 60
 Lugari, Giovanni Battista 97
 Luther, Martin 18, 31, 57, 107, 136

 Maignen, Charles 37, 38
 Maritain, Jacques 126, 129
 Maurras, Charles 108, 122–126
 Mazzella, Camillo 38, 63
 McKinley, William 35, 36
 Mercier, Désiré 77, 78
 Merkle, Sebastian 26, 31, 136, 139
 Merry del Val, Rafael 70, 76, 77, 97, 100, 109, 112, 118, 119, 121, 125
 Mignot, Eudoxe-Irénée 65, 83, 92
 Minocchi, Salvatore 23, 53, 86, 141
 Mivart, St. George Jackson 42
 Müller, Josef 28, 29, 34
 Murri, Romolo 103, 120, 141, 143
 Mussolini, Benito 119
 Muth, Carl 32, 34, 121, 122, 141, 142

 Newman, John Henry 49, 64, 75, 81, 84, 93, 133
 Nörber, Thomas 42

 Oexle, Otto Gerhard 129
 Oppersdorff, Hans George hrabě von 120, 121

 Palmieri, Domenico 91–93, 95
 Pascal, Blaise 78
 Pavel IV. (Gianpietro Carafa), papež 113
 Pavel VI. (Giovanni Battista Montini), papež 127, 130
 Péladan, Joséphin „Sar“ 106
 Périn, Charles 19
 Perraud, Adolphe 92
 Petreová, Maude 76, 77
 Pius IV. 113
 Pius V. (Michele Ghislieri), papež 113
 Pius VI. (Giovanni Angelo hrabě Braschi), papež 23
 Pius IX. (Giovanni Maria Mastai-Ferretti), papež 19, 59, 95, 97, 111, 123
 Pius X. (Giuseppe Sarto), papež 9, 10, 12, 17, 18, 20, 21, 25, 26, 33, 38, 46, 49, 52, 70, 81, 88–90, 92, 97, 100–104, 107–114, 116–127, 134, 140, 142, 143
 Pius XI. (Achille Ratti), papež 53, 122, 124, 126
 Pius XII. (Eugenio Pacelli), papež 21, 92, 121, 125–127, 131
 Poulat, Émile 10, 87, 119
 Prévotat, Jacques 122

 Rahner, Karl 75, 117, 131, 132
 Rampolla del Tindaro, Mariano 40, 41
 Renan, Ernest 18, 61, 72
 Réville, Jean 71
 Richard de la Vergne, François 64, 65, 70, 90, 92
 Ritschl, Albrecht 21
 Rosmini, Antonio 94
 Rottmanner, Odilo 28

 Řehoř XVI. (Mauro Cappellari), papež 111

- Sabadel, Pierre-Armand viz Lan-
gogne, Pie de 90, 122–124
- Sabatier, Paul 49, 79, 83, 84
- Sangnier, Marc 120
- Sardi, Vincenzo 102, 111
- Sauer, Joseph 26, 31, 48, 82, 86, 139,
140
- Seeberg, Erich 117
- Semeria, Giovanni 85, 114
- Schäzler, Constantin von 27
- Schell, Herman 26–29, 31–35,
38–44, 46, 140–142
- Schemann, Ludwig 44
- Schepersová, Judith 113
- Schleiermacher, Friedrich Daniel
Ernst 20, 21
- Schlör, Ferdinand von 40
- Schnitzer, Joseph 79, 116, 130, 135,
139, 143
- Schnitzler, Arthur 32
- Schroeder, Oskar 133, 134
- Schröder, Joseph 38
- Schwane, Joseph Anton 117
- Schwedt, Herman H. 29, 125
- Sinsheimer, Hermann 27
- Sixtus V. (Felice Peretti di Montalto),
papež 111
- Spahn, Martin 28
- Steinhuber, Andreas 40, 41, 97, 99,
142
- Steinmann, Ernst 24
- Stöck, Anton 30
- Strauß, David Friedrich 18
- Taxil, Leo (Gabriel-Antoine Jogand-
-Pagès) 28
- Thomé, Josef 133, 134
- Tomáš Akvinský, sv. 18, 54, 74, 108
- Tischendorf, Konstantin von 61
- Trémolières, François 81
- Troeltsch, Ernst 24, 76, 85
- Turmel, Joseph 48, 71, 76
- Tyrrell, George 17, 21, 42, 65,
73–80, 82, 83, 85, 86, 100, 110,
112, 127, 133, 139, 141–143
- Tyrrell, William 73
- Underhillová, Evelyn 24
- van Rossum, Willem 93, 95, 98,
113, 114, 124
- Veit, Ludwig Andreas 136–138
- Verucci, Quido 128
- Vigouroux, Fulcran 61
- Vives y Tutó, José Calasanz 90, 100,
110–112
- Ward, William George 84
- Weiß, Albert Maria 20, 29, 40, 92,
103–108, 110, 111, 121, 125
- Weiß, Johannes 65
- Weiß, Otto 10, 119, 122
- Wellhausen, Julius 48, 64
- Wilhelm I., německý císař 28, 34
- Wilhelm von Ockham 18
- Zahm, John 41, 55

EDICE 11. SVAZEK
STUDIUM

Malé dějiny Claus Arnold
katolického modernismu

Z německého originálu *Kleine Geschichte des Modernismus*
vydaného nakladatelstvím
Verlag Herder, Freiburg im Breisgau, 2007,
přeložila Helena Medková
Předmluvu k českému vydání napsal Tomáš Petráček
Typografie Zbyněk Kočvar
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
roku 2014 jako svou 1262. publikaci
Vydání první. AA 8,42. Stran 160
Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský
Vytiskla Těšínská tiskárna, a. s.
Doporučená cena 228 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-282-8